
Anmeldelser

uimodståelig civilisation. Og kulturoptimismen er en genre, Søren Mørch behersker: "Vinter på den nordlige halvkugle. Morgen i Danmark. Klokken er 6. Det er buldrende mørkt, når vækkeuret ringer, men der er lys i kontakten, varmt og koldt rent vand i rørene, afløbene virker. Jeg kan ikke rigtig komme i tanke om, hvordan det kan være, at den europæiske kultur er i krise, eller hvorfor fremskridtstanken ikke længere er en god idé." Rent bortset fra det psykologisk besynderlige i, at fremskridtstanken melder sig ved lyden af vækkeuret, er det vanskeligt at være påvirket af Søren Mørchs komplet unostalgiske optimisme. Den europæiske civilisation er uden større dybde; den leverer ikke det store i hverken politisk, social eller religiøs mening. Men den har erstattet indtæring og disciplin med information og underholdning. Hvis den er blevet overfladisk, er den også blevet anti-autoritær. Det er blevet sværere at lade sig mobilisere for en sag; til gengæld er det blevet lettere at være tolerant. Ikke mange sociale utopier, til gengæld udbredelse af demokrati og respekt for menneskerettighederne. For Søren Mørch er dette alt i alt det bedste, menneskeheden hidtil har fundet på; og til dem, der ikke er enige, har han kun ét svar: "Tanker er toldfri, og tiden vil vise, hvis regler der overlever."

Søren Christensen

"Et hus splidagtigt med sig selv"

Hélène Carrère d'Encausse: *De sovjetiske minoriteter*, Forum, Kbh. 1991, 267 sider (oversat af Elisabeth Ellekjær).

*

"Nationalfølelsen har vippet kommunismen over i de døde utopiers historie", skriver Hélène Carrère d'Encausse i det afsluttende kapitel af bogen *De sovjetiske minoriteter*. Forud er læseren blevet præsenteret for en simpelthen rædselsvækkende mængde af eksempler på etniske konflikter i Sovjetunionen. Kapitel for kapitel har Hélène Carrère d'Encausse - med et pokerfjæs, der kun forstærker den uhyggelige karakter af uløselighed, der præger stridighederne - oprullet det ene problem efter det andet, problemer, der hver især forekommer at kunne bringe ethvert imperium til at vakle. Og det er den konklusion d'Encausse må drage: det sovjetiske imperium er færdigt. Spørgsmålet er for d'Encausse udelukkende om det vil gå ned i et ocean af blod, eller om der i dette virvar kan gives noget så stilfærdigt som politiske kompromisser.

Bogen er skrevet før de seneste dramatiske begivenheder i Moskva, men netop fordi forfatteren allerede har afskrevet imperiet, er fremstillingen ikke overhalet af f.eks. augustkuppet. Tværtimod må man sige. Bogen er et fremragende værktøj til forståelsen af baggrunden for undergangen. Dertil kommer, at de etniske problemer ikke er løst alene ved et magtskifte.

Anmeldelser

For den læser, der kun kender til de etniske problemer i Sovjetunionen fra dagspressen, vil bogen sandsynligvis have en nærmest lammende virkning. For her er de allesammen samlet og gennemgået, og det i en grad så bogen fungerer som en håndbog i de sovjetiske mindretals nyere historie. d'Encausse opererer med tre kategorier af mellemfolkelige uoverensstemmelser i dagens Sovjetunionen. Der er de koloniale opstande, hvor periferien rebellerer mod centrum - kasakherne mod russerne, *for eksempel*. Dernæst de territoriale konflikter, der udspringer af irredentabevægelser, der er utilfredse med de 'grænser' sovjetmagten udtænkte i 20'erne - som i Kaukasus *for eksempel*. Og endelig er der de konflikter, der udspringer af de flytninger af hele folkeslag, Stalin iværksatte - i Centralasien *for eksempel*. Indenfor alle kategorier er de politiske våben nu massakrer, pogromer, borgerkrig slet og ret.

Et gennemgående motiv i Hélène Carrère d'Encausses gennemgang er det overordnede misforhold mellem centrum og periferi. Midt i sin reformiver stod et dogme stadig ubetvivlet hos Gorbatsjov, nemlig at nationaliteterne i Sovjetunionen er smeltet sammen eller vil smelte sammen til en mytisk, fredfyldt størrelse kaldet *sovjetfolket*. Troen på dette fantasme synes i høj grad at have medvirket til, at centrum ikke var i stand til at fortolke begivenhederne og derfor heller ikke kunne handle adækvat og konsekvent i henhold til en samlet strategi. Tværtimod demonstrerer d'Encausse, hvordan centralmagtens initiativer gang på gang gjorde ondt værre. Resultatet var, at alle i periferi-

en kunne forenes i et had til russerne, der som etniske gruppe legemliggør centrum. Dette sidste forhold synes dog at have ændret sig under indtryk af det mislykkede kupforsøg.

Men med dette scenario er omfanget af Sovjetunionens krise slet ikke udtømt. Hvis vi ser bort fra vanskeligheder med at finde plads til de millioner af mennesker, der flygter fra urocentrene - 32 millioner russere er der rundt om i republikkerne, og dér er de ikke synderlig populære - og hvis vi ser bort fra, at Kreml ikke engang er i stand til at finde en anstændig plads til den halve million soldater, der vender tilbage efter Berlinmurens fald, så er der stadig ét mærkværdigt problem tilbage: Ruslands opstand mod sig selv, så at sige. I periferien er russerne kolonialisterne, men i Rusland har nationalfølelsen også næret en erkendelse af, at Sovjetunionen har undertrykt og på det nærmeste smadret den russiske kultur. Den anti-semitiske Pamjat-bevægelse udgør i denne forbindelse kun en lille del af en meget bred vifte af grupper, der samles i krav om en uafhængig russisk regering, genetablering af en bondestand med ejendomsret til jorden, reel adskillelse mellem kirke og stat og en tilbagevenden til traditionelle russiske by- og gadenavne. Boris Jeltsin blev under kupforsøget i august ligesom inkarnationen af disse længsler og følelser:

"Fordi magthaverne var russere, og fordi alle Sovjetunionens folkeslag anser Rusland og S.U. for at være to sider af samme sag, kan det russiske samfund ikke undslippe en konstatering af, at det på en gang har været

Anmeldelser

offer og bøddel. Efter årtiers ulykke må det lære sig selv at kende, vurdere ulykkens omfang, acceptere sit ansvar for til sidst at acceptere sig selv...Der er ikke tale om en triumferende nationalisme hos et folk, hvis styrke er blevet åbenbaret. Men om en smertens og ydmygelsens nationalisme" (182-83).

Man kan roligt konkludere, at det sovjetiske hus var i splid med sig selv, og at en sammenstyrtning er den naturligste konsekvens. Men derudover har d'Encausse vanskeligt ved at forudsige udviklingen. Det er kun forståeligt, for problemerne er overordentligt komplekse og multidimensionale. Kun en ting synes i hvert fald sikkert: det kommer ikke til at gå stille af. I Vesten var det ellers uden tvivl, hvad man håbede. At man nu kunne få lidt fred og ro.

Hélène Carrère d'Encausses bog maner dette håb i jorden. Den er i enhver henseende et fortræffeligt, gedigent baggrundsværk, skrevet med et eget tørt og nøgternt temperament. Endelig er den på forunderlig vis et eksempel på bogmediets styrke. På trods af, at det her drejer sig om i høj grad aktuelt stof, er det svært at forestille sig, at den samme informationsmængde *meningsfuldt* kan formidles af f.eks. TV og dagspresse.

Henrik Ørnstrup

Ideernes iscenesættelse

Eddy Thomsen: *Ideernes iscenesættelse. Europæisk teaterhistorie*, Århus, Universitetsforlag 1991.

*

Ordet iscenesættelse er traditionelt knyttet til det, som foregår på et teater. I dag er der gået inflation i ordet, der nu også bruges om fænomener uden for teatret: iscenesættelse af politik, samfund, os selv... I forbindelse med Golfkrigen for eksempel, blev der i pressen hyppigt talt om 'scenario', som om krigen var TV-dramatik. Er det i vores postmoderne tilværelse kommet så vidt, at vi ikke længere meningsfuldt kan tale om et 'jag', en 'person' eller 'virkeligheden', men opfatter alt som rollespil, iscenesættelser, scenarier?

Det er ét af de temaer, der behandles i Eddy Thomsens *Ideernes iscenesættelse*, og hvor det bl.a. hævdes, at "når den moderne storbytilværelse ... i sin fragmenterede udfoldelse begynder at ligne moderne teater - dvs. når livet imiterer teatret i 'omvendt naturalisme' - da bliver teatret en forståelsesform, der måske har mere at sige end ved første øjekast" (s. 188). Teatret - og kunsten - er et af de steder, hvor vi, i en *fiktiv* verden, kan "sætte verden på prøve", blive bevidst om vores rollespil, identitet eller mangel på samme. Teatret altså som en mulighed for erkendelse og selvbesindelse i en verden, hvor alting flyder, og hvor vi har svært ved at få hold på vores tilværelse med - eller mod - hinanden.